

ОПОЗИЦІЙНІСТЬ У ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ В'ЯЧЕСЛАВА ЧОРНОВОЛА

Катерина ДВІРНА, доцент кафедри історії України факультету історичної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук;

Марина СКИБА, студентка факультету історичної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова

Сучасний стан суспільно-політичних процесів в Україні потребує суттєвих змін на шляху розбудови Української держави, а також вивчення досвіду боротьби представників національно-визвольного руху в різні історичні періоди. Серед цих борців – очільник Народного Руху України В'ячеслав Чорновіл.

Основними джерелами вивчення проблеми є десяти томне видання його праць, яке було започатковано в 2002 р. Міжнародним благодійним фондом В'ячеслава Чорновола та видавництвом «Смолоскип». До I тому вміщена літературознавча спадщина, рання журналістська діяльність 1956–1966 рр., критичні твори періоду 1963 – поч. 1970-х рр., 1983–1984 рр., кінець 1980-х рр. До II тому увійшли публіцистичні твори «Правосуддя чи рецидиви терору?», «Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»)». У III томі вміщено самвидавчі документи позацензурного журналу «Український вісник». У двох книгах IV тому – епістолярна спадщина. До V тому увійшли документи і матеріали з 1970–1984 рр.; VI том – матеріали державотворчої діяльності В. М. Чорновола; VII том – статті, виступи, інтерв'ю В. Чорновола як політика; VIII – виступи у Верховній Раді України, інтерв'ю, статті 1993–1995 рр. [14, 297].

Однією з перших фундаментальних праць про В. Чорновола та його діяльність є книжка київського науковця В. Деревінського «В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика», де особливу увагу приділено внеску В. Чорновола у державотворення України [4]. У 2013 р. вийшла монографія В. Деревінського «В'ячеслав Чорновіл: журналіст, борець, державотворець», де розглядається громадсько-політична державотворча діяльність та надано вагоме значення формуванню суспільної та політичної позиції, громадській роботі, творчій праці, періоду заслання та внеску політика у встановлення державності в Україні [3].

У 2016 р. побачила світ праця М. Главацького «В'ячеслав Чорновіл» із серії «Творці державного престижу», де автор відтворює життя, творчість, політичну діяльність борця за українську національну ідею [1]. Того ж року була представлена монографія В. Деревінського «В'ячеслав Чорновіл: дух, що тіло рве до бою»: «Доля кидала його в найнижчі низини і піднімала до найвищих висот. Тесляр, редактор, літературний критик, політв'язень, журналіст, кочегар, лідер

партії Народний Рух України, ініціатор заснування Української Гельсінської спілки – це все про В'ячеслава Чорновола» [2, 2].

В'ячеслав Чорновіл був не лише політиком, а й талановитим літератором і публіцистом. Його творчість була викликом тогочасній дійсності. Ще навчаючись на першому курсі він почав переоцінювати власні погляди на суспільно-політичну дійсність. Він, як типовий представник першого повоєнного покоління молоді, яке відчувало холодне віяння комуністичних репресій, голодне життя і жах війни, рано подорослішав. Багато хто з цього покоління відчував у генах, як висловився В. Чорновіл, тривогу за себе, своїх близьких, рідну Україну [2, 24].

1955 р. він вступив на філологічний факультет Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. На другому курсі Чорновіл навчався вже на факультеті журналістики. Атмосфера тут була більш розкутою порівняно з філфаком, та все ж не творчою в прямому значенні цього поняття. Розуміючи, що основою журналістського фаху є філологія, юнак уже під час студентської практики брався за літературні й театральні рецензії, писав короткі літературознавчі есе (про Василя Чумака, Василя Симоненка) [1, 8–9].

Свою дипломну роботу В. Чорновіл присвятив письменнику XIX ст. Борису Грінченку. «Вибір теми та приїзд до Львова в пошуках матеріалів для написання дипломної роботи були знаменними для нього», – написав дослідник В. Деревінський. Погляди Б. Грінченка, осмислені під кутом виміру життя Західної України з її українськомовними містами, масовим українським патріотизмом, мали великий вплив на становлення особистості В'ячеслава Чорновола [2, 43].

Уже тоді В. Чорновіл почав проявляти опозиційність, позаяк донедавна досліджувати життя, творчість, громадську діяльність Б. Грінченка заборонялося.

У травні 1963 р. В. Чорновіл переїздить працювати зі Львова до Києва [2, 56], де почав співпрацювати з літераторами-шістдесятниками. Тоді ж формуються два центри національного руху – Львів та Київ.

В'ячеслав Чорновіл, який виріс у Наддніпрянській Україні, а згодом відчув атмосферу Західної України, добре усвідомлював потреби й

можливості народу, який заселяв обидва береги Дніпра і Збруча [2, 59]. В. Чорновіл був лідером, талановитим організатором, а надалі – захисником українського слова та національної культури.

Шістдесятники проводили різноманітні масові акції – вечори пам'яті, дискусії з національного питання, створювали Клуби творчої молоді, у яких відкривалися різні секції (художників, літераторів, театралів), організували концерти, фестивалі, екскурсії, мандрівки, зустрічі з працівниками вищих навчальних закладів. Та основним було розповсюдження самвидаву, який друкували на машинках або перефотогографували [2, 60].

В. Чорновіл займався підготовкою та розповсюдженням самвидаву. Це були опозиційні видання, які розвінчували негативні суспільно-політичні тенденції розвитку СРСР та України. М. Хрущов розпочав репресії проти творчої інтелігенції: перестали друкувати твори митців, забороняли проводити вечори, Клуби творчої молоді, звільняли з роботи працюючих. Як пише В. Деревінський: «У 1964 р. українську спільноту шокував підпал українського відділення Центральної наукової бібліотеки Академії наук УРСР, у результаті чого згоріло близько 600 тисяч одиниць зберігання» [2, 63].

У ході посилення тиску влади на нове покоління інтелігенції В. Чорновіл зумів у вересні 1964 р. за переведенням ЦК ВЛКСМУ перейти працювати в редакцію київської газети «Молода гвардія», на той час зонального видання для кількох областей України. Спочатку працював завідувачем відділу промисловості, а через 2 місяці очолив відділ ідеології, який тоді висвітлював також і питання мистецтва, культури та літератури. З весни 1965 р. – звільнено і переведено в кореспонденти [2, 68–69].

1966 р. у суді над братами Богданом та Михайлом Горинями, М. Осадчим, М. Зваричевською він промовив: «Я категорично відмовляюся давати будь-які показання на закритому суді». Унаслідок чого виникла кримінальна справа № 119, яка звинувачувала Чорновола В'ячеслава Максимовича у вчиненні злочину, передбаченого ст. 179 КК УРСР, через те, що «відмовився давати суду показання по суті справи тільки тому, що суд розглядав справу в звинуваченні Гориня М. М. та інших за ст. 62 КК УРСР (антирадянська агітація та пропаганда)». Вирок – три місяці примусової праці з утриманням 20 % зарплати (ст. 179 КК УРСР «Злісне ухилення свідка, експерта або перекладача від явки та відмови від дачі показань або виконання покладених обов'язків»). Останнє слово, яке не давали виголосити, В. Чорновіл закінчив словами, які вважають смислом усього його життя: «Я не роблю собі жодних ілюзій щодо

того, яким буде вирок. Ви мені, звісно, присудите максимальну кару, яку дозволяє ця стаття. Але якби мені загрожувала не тільки примпраця й усі наступні адміністративні лиха, а навіть тюрма чи каторга, я говорив би тут те саме. Бо немає страшнішої карі за муки нечистого сумління, бо немає вищого судді за правду. У мене все». Так починався за словами сестри В. Чорновола Валентини «Чорновіл-політик». Тоді він уже працював над роботою «Правосуддя чи рецидиви терору?» [9, 14–15].

В праці «Правосуддя чи рецидиви терору?» діяч розкрив політичні репресії другої половини 60-х рр., діяльність правоохоронних органів, розповів про долю своїх товаришів, які за свої непересічні погляди опинилися у в'язницях і таборах. Праця в 1966 р. була надіслана Прокуророві УРСР та Голові КДБ при Раді Міністрів УРСР. Далі В. Чорновіл відправляє «Правосуддя чи рецидиви терору?» П. Шесту (Першому секретарю ЦК КПУ), Голові Верховного Суду УРСР В. Зайчуку. Так він почав відкрито діяти і прагнути до справедливості. Книгу «Правосуддя чи рецидиви терору?» Україна побачила лише в 1992 р., коли здобула незалежність і автор вже за спогадами й за допомогою видань з-за кордону зміг її відродити [7, 110–115].

У праці «Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»)» подав біографічні дані, списки публікацій, окремі праці та умови перебування в таборах жертв «першого покосу». У цій праці зібрано матеріал, який свідчив про беззаконність дій тодішньої влади, щодо людей, які стояли на демократичних позиціях. Метою творів було: презентувати інформацію про репресії спільноті, довести, що засуджені були талановитими представниками української еліти, зупинити масове залякування радянською владою [5, 37–42].

В. Чорновіл за свої твори «Правосуддя чи рецидиви терору?», «Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»)» та «Хроніка таборових буднів» отримав Державну премію України імені Т. Шевченка, а також Міжнародну журналістську премію імені Ніколаса Томаліна (Велика Британія, 1975 р.). Водночас в Україні був відзначений орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня [7, 110–115].

Після написання праці «Правосуддя чи рецидиви терору?», «Лихо з розуму (Портрети двадцяти «злочинців»)», згідно з кримінальною статтею, яка була спрямована на ліквідацію інакомислення в УРСР, В. Чорновола було звинувачено в написанні та поширенні наклепів, які принижували державний і суспільний лад Радянського Союзу. Формально прокурор Львівської області Б. Антоненко порушив кримінальну справу проти В. Чорновола 24 липня 1967 р., після прямої

вказівки Прокурора УРСР Ф. Глуха. Наприкінці 1960-х рр. В'ячеслав Чорновіл розпочав випуск нелегального журналу «Український вісник», у якому висвітлював важливі питання руху спротиву. Цей журнал був позацензурним. Як зазначає Валентина Чорновіл (один із упорядників творів у 10 томах В. Чорновола): «У «Віснику» В'ячеслав Чорновіл публікував документи українського самвидаву, вів хронічку арештів судів, переслідувань» [10, 13]. I – IV випуски були надруковані за кордоном видавництвом «Смолоскип» (1971 р.), випуск VI – 1972 р., а V випуск не потрапив за кордон. У 1970-х рр. цей часопис був єдиним джерелом правдивої інформації про порушення прав людини, про терор. Підготовлений В. Чорноволом VI випуск «Українського вісника» видавали у Львові М. Косів та А. Пашко, які дописали статті про арешти й додали найважливіші документи самвидаву (аналітичні статті та художні твори) [8, 40].

У грудні 1971 – січні 1972 рр. борець за Українську незалежну державу ініціював та утворив Громадський комітет за листу Ніни Строкатої, заарештованої 8 грудня 1971 р. в Одесі, а вже 12 січня 1972 р. було заарештовано самого В. Чорновола. Проте він мав можливість тримати зв'язок навіть перебуваючи далеко за межами Батьківщини і в неволі. Досліджуючи статтю М. Коцюбинської «Листи Чорновола і Чорновіл у листах», ми бачимо, що «листи Чорновола з табору, як і інші феномени «невільничої епістолярії», – яскраве свідчення екзистенційного утвердження людини в екстремальних умовах» [11, 20]. У листах під час арешту в 1968 р. до сестри Валентини він писав: «Вільним можна лишитися в усяких, навіть у найпринизливіших і найнелюдських обставинах... Щоправда, то вже вільність внутрішня» (30.10.1968). Навіть у листах він проявляв свою силу волі, незалежність духу. До дружини також писав листи, у яких відчувається вольовий настрій, незважаючи на неодноразові арешти: «Химерна закономірність: чим менша воля, тим більше розкованість» (28–30.06.1983) [11, 20–24].

В. Чорновіл відіграв вагомий роль в утворенні Народного Руху України, завдяки зусиллям його та інших діячів було подолано супротив влади. Після Установчих зборів Руху у вересні 1989 р. продовжив брати активну участь у діяльності та організації НРУ. На початку 1990-х рр. відстоював концепцію діяльності Руху як громадської організації народнофронтівського типу [2, 279].

Березневі вибори 1990 р. до Верховної Ради УРСР та місцевих органів влади змінили політичну структуру в органах законодавчої влади, особливо на місцевому рівні. За участю НРУ вперше була створена опозиція компартійній більшості – Народна Рада (125 депута-

тів від національно-демократичних сил на чолі з І. Юхновським). НРУ здійснив політичні акції: «живий ланцюг» (Київ – Житомир – Рівне – Тернопіль – Львів – Івано – Франківськ), присвячений 71-й річниці Акту злуки УНР і ЗУНР (1919 р.); 20 липня 1990 р. – перед Київською міськрадою з ініціативи Руху було піднято сине-жовтий прапор.

У документі ЦК КПУ «Про підсумки виборів народних депутатів Української РСР та місцевих Рад республіки» від 30 березня 1990 р. відзначено, що серед 443 обраних народних депутатів УРСР, членів КПРС – 85 %, а серед депутатів місцевих рад – 51,8 %. Водночас дві третини складу Львівської обласної Ради склали представники УГС, НРУ, СНУМУ. З'являються нові тенденції формування органів влади. Представники національно-демократичних сил здобули більшість мандатів у міських і районних радах Дрогобича, Стрия, Червонограда, Миколаєва тощо. В Івано-Франківській області опозиція до КПУ в обласній раді становила 78,7 %, у міській – 86 %. У Тернополі – майже половина в обласній і 60 % – у міській» [13].

На перших демократичних виборах у 1990 р. В. Чорноволу обрали депутатом Верховної Ради УРСР та Львівської обласної ради в Шевченківському виборчому окрузі. Із понад 81 тисячі виборців, які взяли участь у голосуванні, кандидатура В. Чорновола в народні депутати України підтримали 55 613 (68,60 %), а до обласної ради – 68,9 % із понад семи тисяч виборців його округу, які взяли участь у голосуванні. Прихід опозиції в ради ознаменував відновлення процесу становлення та розвитку конституційно-правових засад місцевого самоврядування. Ухвала облради 28 квітня 1990 р. про проголошення української національної символіки і національного гімну офіційно прийнятих на території Львівської області. 4 травня 1990 р. прийнято рішення про релігійні конфесії на Львівщині (право реєструвати релігійні конфесії); поновлено всі права, ліквідованої у 1946 р. УГКЦ, і саме це вплинуло на прийняття рішення про реєстрацію релігійних конфесій, зокрема греко-католицьких, у Раді в справах релігій при Раді Міністрів УРСР. Відбувся перехід на ринкові відносини та реалізовано Концепцію української школи [2, 358–366].

В. Чорновіл був талановитим журналістом, особливо в часи державотворення від весни 1990 р. У статті «Будуватимемо державу пліч-о-пліч» говорить: «Ми ще раз пересвідчилися, наскільки потрібна єдність усіх демократичних, національно свідомих сил». Ще раз цими словами засвідчив свою демократичну позицію [12, 292]. Під час інтерв'ю у статті «Вибач, серце, хворіти не час», лідер прагне відновити сили і приступити до державотворення.

В інтерв'ю у статті 31 липня 1992 р. «Опозиція – наша позиція» промовив: «Ми на Львівщині зробили своє, ми дали політичний напрям, ідею незалежності» [12, 719]. У словах проявилася опозиційність до існуючого ладу.

Дослідниця І. Кривдіна зазначила, що: «Як керівник НРУ та народний депутат В. Чорновіл сподівався на перемогу ідейних цінностей у політиці над матеріальними і закликав пам'ятати про перевагу перших» [6, 97–100].

1 вересня 1991 р. відбулася Велика рада НРУ, на якій остаточно вирішили висувати від Руху на посаду Президента України В. Чорновола. Команда, очолювана Л. Танюком, допомагала В'ячеславу Чорноволу здійснювати передвиборчу компанію. Членами її були: М. Бойчук, О. Лавринович, С. Головатий, І. Заєць, С. Одарич, І. Шовковий, В. Козоріз, В. Черняк. Передвиборною програмою В. Чорновола була «Шлях до свободи». Її положення – об'єднати весь народ країни навколо побудови Української незалежної держави та відкритого громадянського суспільства; провести соціально-економічні та суспільно-політичні реформи з урахуванням прав та інтересів кожного громадянина України; створення потужної української армії; забезпечення свободи слова, вільного функціонування ЗМІ; збільшення витрат бюджету на освіту, науку, культуру; забезпечення свободи совісті і віросповідання, рівноправного існування різних релігійних конфесій; гарантування фінансової підтримки з боку держави пенсіонерам; створення необхідних механізмів захисту природного середовища; контролю за шкідливими відходами, а також налагодження взаємовигідної співпраці з усіма країнами. У виборах Президента України взяло участь 31 892 415 осіб, де проголосували «За»: Л. Кравчук – 61,59 %; В. Чорновіл – 23,27 %; Л. Лук'яненко – 4,49 %; В. Гриньов – 4,17 %; І. Юхновський – 1,74 %; Л. Табурянський – 0,57 %. Переміг Л. Кравчук [2, 390–422].

В. Чорновіл після президентських виборів постійно перебував у епіцентрі суспільно-політичного життя України і брав активну участь у прийнятті важливих політичних рішень.

Після Президентських виборів 1991 р. В. Чорновіл обрав конструктивну опозицію. Опозиційність Руху стала свого роду протидією деструктивним силам, навіть гарантією незалежності. На переконання В. Чорновола, Рух до середини 1992 р. був у конструктивній опозиції до влади теоретично. З ініціативи В. Чорновола Мала рада Руху 20 червня 1992 р. заявила про перехід НРУ в опозицію як єдино правильного вибору. Було оголошено програму дій НРУ, основними пунктами якої були: відставка уряду та перевибори Верховної Ради України. А відповідь влади незабаром була такою – контрзаходи,

спрямовані на поглиблення розколу демократичних сил, посилення дискредитації В. Чорновола. Проблема протистояння зникла після розмови В. Чорновола з Президентом України Л. Кравчуком, адже під час зустрічі В. Чорновіл наголосив, що усунення НРУ з політичної арени призведе до політичного скандалу в українському суспільстві. 1 лютого 1993 р. було видано Свідоцтво про перереєстрацію Статуту Руху в новому форматі – політичної партії. Реєстрація Руху як партії гарантувала шлях до рішучих дій у процесі українського державотворення [2, 297–305].

1994 р. Президентом України було Л. Кучму, який у жовтні 1994 р. запропонував програму економічних реформ, що була подібною до рухівської програми. Ліві стали до нього в опозицію, натомість Рух підтримав, залишаючись на засадах своєї конструктивної протидії. Одночасно НРУ пішов у класичну опозицію до лівого керівництва парламенту як у 1994 р., так і в 1998 р. Найбільше критичних зауважень В. Чорновіл висловлював щодо кадрової політики Л. Кучми. Під впливом правих сил, а можливо, під тиском В. Чорновола, Президент Л. Кучма змінив свою позицію з багатьох важливих питань, зокрема щодо недоцільності впровадження другої державної російської мови [2, 332–336].

В'ячеслав Чорновіл прагнув незалежності політичної думки, відстоював національну гідність та національну думку, виступав за захист прав людини. Як народний депутат, з березня 1990 р. він проводив активну державотворчу політику, був одним із ініціаторів прийняття Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.) й Акту проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.). В. Чорновіл прагнув до незалежності України.

Одного разу в приватній розмові В. Чорновіл сказав: «Маю право сказати, що чесно виконую оту свою студентську клятву служити Україні, дану під час випускного вечора 1960 р. на Володимирській гірці в Києві. Може, це звучить банально, та все ж скажу: я хотів би ще раз прожити своє життя» [15]. Ці слова є свідченням того, що В. Чорновіл був справжньою людиною і патріотом своєї держави, гідно прожив своє життя в ім'я кращого майбутнього незалежної України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Главацький М. В. В'ячеслав Чорновіл : наук.-поп. вид. / М. В. Главацький. – К. : Вид. група КМ – БУКС, 2016. – 144 с. : іл.

2. Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл : дух, що тіло рве до бою. – Х. : Віват, 2016. – 496 с. : іл. – (Гордість нації).

3. Деревінський В. Ф. В'ячеслав Чорновіл : журналіст, борець, державотворець : монографія /

В. Ф. Деревінський. – Тернопіль : Астон, 2013. – 387 с.

4. Деревінський В. В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика : монографія / В. Деревінський. – Тернопіль : Джюра, 2011. – 224 с.

5. Деревінський В. Ф. «Праці В. Чорновола – «Правосуддя чи рецидиви терору?» та «Лихо з розуму», як джерело до вивчення радянських репресій 1965–1966 рр.» // Магістеріум. Історичні студії. – 2007. – Вип. 28. – С. 37–42.

6. Кривдіна І. В. В'ячеслав Чорновіл про Народний Рух України : аналіз виступів та публікацій (1989–1999 рр.) // Народний Рух України: місце в історії та політиці : матеріали VII Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 20-річчю НРУ, 28–29 травня 2009 р., м. Одеса / Міністерство освіти і науки України : Одеський національний політехнічний університет. – Одеса : Астропринт, 2009. – С. 97–100.

7. Побережець Г. Творчий шлях В'ячеслава Максимовича Чорновола / Г. Побережець // Наукові записки. Серія : Історичні науки. – 2012. – Вип. 17. – С. 110–115.

8. Чорновіл В. Твори : у 10-ти т. – Т. 1. : Літературознавство. Критика. Журналістика / Упоряд. Валентина Чорновіл. Передм. В. Яременка, М. Коцюбинської. – К. : Смолоскип, 2002. – 640 с. : іл.

9. Чорновіл В. Твори : у 10-ти т. – Т. 2. : «Правосуддя чи рецидиви терору?». «Лихо з розуму». Матеріали та документи 1966–1969 рр. / Упоряд. Валентина Чорновіл. Передм. Лесь Танюк. – К. : Смолоскип, 2003. – 906 с. : іл. »

10. Чорновіл В. Твори : у 10-ти т. – Т. 3. / Упоряд. Валентина Чорновіл. Передм. М. Косів. – К. : Смолоскип, 2006. – 976 с. : іл.

11. Чорновіл В. Твори : у 10-ти т. – Т. 4. – Кн. 1. Листи / Упоряд. М. Коцюбинська. – К. : Смолоскип, 2005. – 990 с. : іл.

12. Чорновіл В. Твори : у 10-ти т. – Т. 7.: Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990 – грудень 1992) / Упоряд. Валентина Чорновіл. – К. : Смолоскип, 2011. – 1080 с. : іл.

13. Муравський О. Виборча кампанія 1990 року до Верховної Ради УРСР та місцевих органів влади : особливості західноукраїнського регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/iiv_2003_1_27.pdf

14. Побережець Г. С. Джерела та історіографія життя та творчості Вячеслава Максимовича Чорновола [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/451.pdf>

15. Чорновіл В. Я хотів би ще раз прожити своє життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bурyn.at.ua/news/2009-03-25-33>

ОТАМАН ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ П. І. КАЛНИШЕВСЬКИЙ – БЛАГОДІЙНИК І МЕЦЕНАТ

Лариса ДЖУНЬ, учитель історії школи І–ІІІ ступенів № 133, м. Київ, спеціаліст І категорії;
В. РОМАНЮК, учениця школи І–ІІІ ступенів № 133, м. Київ

Ніщо так не характеризує людину, як її вчинки. Великі справи – свідчення величчю духу й моральної сили.

Особистість останнього кошового отамана Запорозької Січі П. Калнишевського має різні оцінки дореволюційних, радянських та сучасних авторів. Суперечливість у поглядах на окремі сторони його життя пов'язана насамперед із відсутністю достатньої інформації, яка дала б змогу дослідити різні моменти його діяльності, зокрема благодійно-доброчинну. Відомо, що Запорозький Кіш фінансував будівництво низки релігійних споруд у Присамар'ї та Приорілі. Власним коштом Петро Калнишевський збудував Петропавлівський православний храм у Межигірському монастирі, Покровський – у Ромнах та Лохвиці.

Запорозькі козаки, піклуючись про святість православної віри, у різний час протягом усього

свого історичного життя збудували у себе близько 47 церков, не рахуючи кількох каплиць, скитів і молитовних ікон.

Тема благочинності й меценатства українських отаманів, старшини, представників козацтва в радянській історіографії належала до «непопулярних», адже класові підходи сформува-ли думку про козацьку верхівку як про експлуататорський клас. А тому благодійна діяльність П. Калнишевського залишалася поза межами наукових досліджень. Інформація про збудовані його власним коштом та за сприянням храми розкидана по різних працях з історії архітектури та мистецтва, а роль останнього кошового у їх зведенні замовчувалася. Інші матеріали – післяреволюційного часу, архівного походження – теж мають фрагментарний і неупорядкований характер. Заслуга сучасних дослідників полягає в тому, що вони по зернятку збирають матеріал